

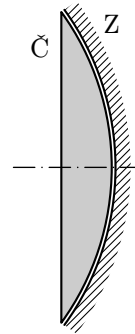
Ústřední komise fyzikální olympiády České republiky
Úlohy krajského kola 51. ročníku FO
kategorie A

1. Kombinace zrcadla a čočky

Do dutého kulového zrcadla o poloměru křivosti r vložíme ploskovypuklou čočku o stejně velkém poloměru křivosti vyrobenou ze skla o indexu lomu $n = 1,5$ (obr. 1).

- Kolikrát menší je ohnisková vzdálenost f soustavy než ohnisková vzdálenost f_0 samotného zrcadla?
- Do středu křivosti kulové plochy zrcadla vložíme malý předmět. Porovnejte polohu a příčné zvětšení Z_0 obrazu tohoto předmětu vytvořeného samotným zrcadlem s polohou a příčným zvětšením Z obrazu, který vznikne po vložení čočky.
- Kam bychom museli přesunout předmět z úlohy b), aby příčné zvětšení obrazu vytvořeného zrcadlem s čočkou mělo opět hodnotu Z_0 ? Jaká by byla v tomto případě poloha obrazu?

Uvažujte jen zobrazení v paraxiálním prostoru. Tloušťka čočky je malá v porovnání s poloměrem křivosti zrcadla. (Můžete využít poznatku, že optické mohutnosti tenkých zobrazovacích prvků položených na sebe se sčítají.)

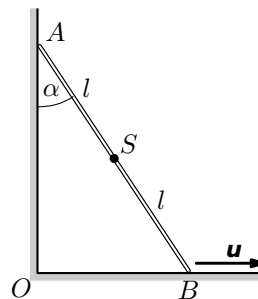

Obr. 1

2. Korálek na tyčce

Konce tenké tyčky AB délky $2l$ kloužou po ramenech pravého úhlu, z nichž jedno je svislé a druhé vodorovné (obr. 2). Konec B se pohybuje stálou rychlostí $\mathbf{u}$. Uprostřed tyčky je upevněn korálek hmotnosti m . Určete, jak závisí na okamžité odchylce α tyčky od svislého směru

- okamžitá rychlost a zrychlení korálku,
- síla, kterou působí korálek na tyčku.

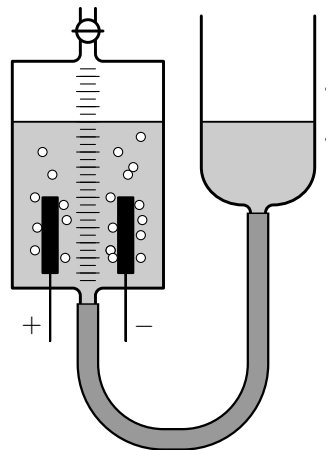
Obr. 2

3. Třaskavá směs

V zařízení na obr. 3 dochází elektrolýzou pěti-procentního roztoku kyseliny sírové k rozkladu vody na kyslík a vodík, které se v horní části elektrolyzátoru mísí na tzv. „třaskavou směs“. Tlak jímání plynu se pohyblivou pomocnou nádobou vyrovnává s atmosférickým tlakem $p_{\text{at}} = 9,85 \cdot 10^4 \text{ Pa}$. Teplota plynu se vyrovnává s teplotou okolí $t = 30 \text{ }^\circ\text{C}$. V určitém okamžiku je objem nashromážděného plynu $V = 2250 \text{ cm}^3$. Určete

- hmotnost m rozložené vody,
- náboj Q , který prošel elektrolyzérem.

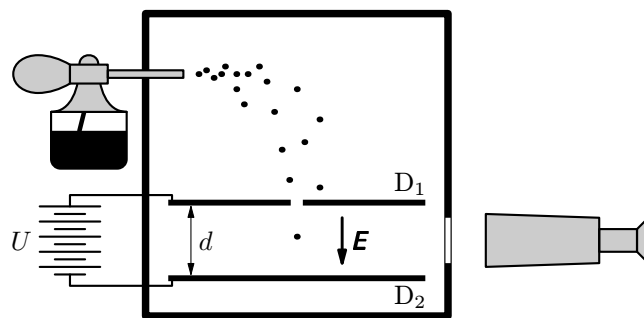
Počítejte s tím, že v získaném plynu je kromě kyslíku a vodíku také nasycená pára roztoku, která má při teplotě $30 \text{ }^\circ\text{C}$ tlak $p_n = 4040 \text{ Pa}$.

Obr. 3

4. Millikanův pokus

Američan *Robert A. Millikan* provedl r. 1910 makroskopické měření elementárního náboje. Základem aparatury je kondenzátor s vodorovně orientovanými deskami D_1 , D_2 (obr. 4). V uzavřené nádobě je zředěný vzduch udržovaný při stálém tlaku a teplotě. Velikost napětí mezi deskami i jeho polaritu je možno měnit. Do prostoru nad horní deskou jsou rozprašovačem vhnány malé kulové olejové kapičky (o průměru řádu $10 \mu\text{m}$), které se snášejí zvolna dolů a některé propadnou otvorem v horní desce mezi desky kondenzátoru. Zde jsou pozorovány dalekohledem zaostřeným na vzdálenost těchto kapiček. Ve směru kolmém k optické ose dalekohledu jsou kapičky z jedné strany osvětleny obloukovou lampou, z opačné strany vstupuje do prostoru mezi deskami rentgenové záření, které zde ionizuje vzduch. V ohniskové rovině okuláru je umístěna skleněná destička s vodorovnými ryskami, což umožňuje určit velikost rychlosti kapičky, kterou můžeme považovat za mezní rychlost pohybu. Podmínky experimentu jsou takové, že je splněn vztah pro odporovou sílu podle *Stokese*. Na kapičku působí síly: tíhová, vztlaková, odporová a případně i elektrická (je-li mezi deskami napětí a kapička získala od iontů vzduchu náboj). Pokus byl ve fyzikálních laboratořích mnohokrát opakován a potvrdilo se, že náboj, který kapičky získávají stykem s ionty vzduchu, je vždy násobkem elementárního náboje $e = 1,60 \cdot 10^{-19} \text{ C}$.

Obr. 4

Při jednom takovém experimentu byla vzdálenost desek $d = 6,0 \text{ mm}$, hustota vzduchu v komoře $\rho = 0,90 \text{ kg} \cdot \text{m}^{-3}$, dynamická viskozita $\eta = 12 \cdot 10^{-6} \text{ Pa} \cdot \text{s}$ a hustota oleje $\rho_0 = 0,87 \cdot 10^3 \text{ kg} \cdot \text{m}^{-3}$.

- Měřením ustáleného pádu kapičky při odpojeném zdroji byla určena velikost její rychlosti $v_0 = 2,5 \cdot 10^{-3} \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$. Vypočítejte poloměr kapičky.
- Horní desku kondenzátoru připojíme ke kladnému a dolní desku k zápornému pólu zdroje o napětí $U = 9,0 \text{ kV}$. Jak se změní rychlost ustáleného pohybu kapičky z úkolu a), jestliže již do tohoto okamžiku získala od iontů vzduchu náboj $Q = -15e$?